

Araştırma Makalesi

Uluslararası Göç Sürecinde Kadın ve Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı¹

Aslı Deveci²

Öz

Göç alanına ilişkin tarih boyunca pek çok araştırma yapılmıştır. Göçün cinsiyet temelli analizi ise 20.yy. da yapılan çalışmalara dayanmaktadır. 20.yy. a kadar göçte kadının yeri edilgen bir konumda tutulurken, zamanla kadınlar göçün en önemli aktörü olarak tanımlanmıştır. Bu durum, göç eğilimlerini cinsiyet temelli alanlara yönlendirmiştir. Günümüzde dünya genelindeki birçok kadının, aile bireylerine bakmak, eğitim gibi amaçlarla uluslararası göçte aktif olarak yer aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte ekonomik gerekçelerle ya da zorunlu koşullar sebebiyle göç ettikleri ülkelerde göçmen kadınların çalışma hayatında yer alma talepleri her geçen gün artmaktadır. Ancak bu nüfusun işgücü piyasasına katılımına ilişkin cinsiyet rollerine dayanan geleneksel, kültürel ve yasal birtakım zorluklar bulunmaktadır. İşgücü piyasasına girişte yaşanan bu zorluklar göç sürecinde yer almış bu kadınları ekonomik ve psikolojik yönden kırılgan hale getirmektedir. Bu yönüyle küresel düzeyde yaşanan göç eğilimlerinin işgücü piyasaları yönüyle de cinsiyet temelli ele alınması önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, uluslararası göç sürecinde ve işgücü piyasalarındaki göçmen kadınlardan yola çıkarak Türkiye'de son yıllarda sığınmacı nüfusun büyük bir kısmını oluşturan Suriyeli kadınların ekonomik hayata katılımında karşılaştıkları güçlüklerle yer verilmiştir. Çeşitli araştırma raporlarının da incelendiği çalışmada, Suriyeli kadınların çalışma hayatına girmede cinsiyet rollerine bağlı olarak geleneksel-kültürel engeller ve kayıt dışılık, ücret adaletsizliği ile işyeri uyumu gibi zorluklarla karşılaştığı anlaşılmıştır. Bu zorluklara rağmen kadınların işgücü piyasasında yer almalarının hane ve toplum içindeki statülerini yükseltmelerine, ekonomik, psikolojik dayanıklılıklarına ve sosyal uyumlarına katkı sağladığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Suriyeli Kadınlar, İşgücü Piyasası

¹ Makale Geliş Tarihi: 17.04.2022 Makale Kabul Tarihi: 27.04.2022

² deveciasli1990@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-5173-9652

Research Article

Women in The Process of International Migration and The Participation of Syrian Women in Economic Life in Turkey

Abstract

A bulk of research has been carried out on the field of migration throughout the history. Hence, the gender-based analysis of migration is based on the studies conducted in the 20th century. Until the 20th century, the place of women in migration had been disregarded, while over time women were described as the most important actor of migration. This has driven migration trends to gender-based domains. Today, it is obvious that many women around the world are actively involved in the international migration for the purposes of caring for family members and education. However, the demands of migrant women to participate in labour within the countries, where they emigrate for economic reasons or due to the forced conditions, are increasing day by day. However, there are some traditional, cultural and legal challenges regarding the participation of this population in the labor market; which stems from the gender roles. These challenges in accessing the labour market make these women who have been involved in the migration process economically and psychologically fragile. In this respect, gender-based handling of migration trends at the global level in terms of labor markets constitutes an important field of study.

In this study, considering the migrant women in the international migration process and labor markets, the economic challenges faced by Syrian women, as the majority of the refugee population in Turkey in recent years, are portrayed. In the study, through additional exploration of the various research reports, it was understood that Syrian women face difficulties such as traditional-cultural barriers and informal employment, pay gap and workplace adaptation problems depending on their gender role in entering the work life. Despite these difficulties, it has been observed that women's involvement in the labor market contributes to their status in their household and society, their economic, psychological resilience and social cohesion.

Keywords: International Migration, Syrian Women, Labor Market

Giriş

Küreselleşme sürecinde iletişim ve ulaşım olanaklarının artması, piyasa ekonomilerinin gelişmesi nüfus hareketlerinin niteliğini değiştirmiştir. Castles & Miller'e göre, içinde bulunduğumuz çağ artık "Göçler Çağı" olarak adlandırılmaktadır. "Göçler Çağı" nın en belirgin eğilimleri ise göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması, kadınlaşması ve siyasallaşmasıdır (Castles & Miller, 2008, ss.7-12).

Göçün kadınlaşması eğilimi, 20.yy sonlarına doğru göç alanında kadının görünür kılınmasına ilişkin çalışmalara da yoğunluk kazandırmıştır. Göçün cinsiyet temelli ele alınması, göç etme kararını ve göç sürecini şekillendiren bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki göçte kadının aktif rol alması bu alandaki çalışmaları hane temelli analizlere yönlendirmiştir (Anthias & Cederberg, 2006, s. 6). Ayrıca göç sürecine katılan bu göçmen kadınlar menşei ve varış ülkeleri açısından birtakım sosyal değişimleri teşvik ederek sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanlara önemli katkılarda bulunmuşlardır. Göçün kadın boyutuyla ele alınması, ev sahibi toplumdaki göçmenlerin aile, çalışma, eğitim, evlilik, kültür ve sosyal hayata entegrasyonu gibi olguların anlamlandırılması ve bunlara uygun politikalar geliştirilmesi yönüyle önemlidir.

Türkiye'de bulunan 3,6 milyon Suriyeli nüfusun %46'sını kadın ve kız çocuklarından oluşmaktadır. Bu nüfusun %35,5 i çalışma çağındadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Zorunlu göç yoluyla gelen çalışma çağındaki bu nüfusun hayatlarını idame ettirebilmek amacıyla işgücü piyasalarında yer almaları toplumsal uyumlarının sağlanması amacıyla desteklenmiştir. Buna karşın Suriyeli kadınlar, işgücü piyasasına girişte ve çalışma hayatında sürekliliklerinin sağlanmasında sosyal, ekonomik ve kültürel zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılara yönelik pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen makroekonomik düzeydeki etkisine ilişkin çalışmalar yetersizdir. Suriyelilerin ekonomi ve işgücü piyasalarına etkilerine ilişkin araştırmalar yerel düzeyde kalmakta ve genel geçer bilgiler sunmaktadır. Özellikle Suriyeli kadınların çalışma hayatına ilişkin bilgiler sınırlı düzeydedir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası göç eğilimleri ve göçmen kadınların işgücü piyasasındaki yerinden yola çıkarak, Suriyeli kadınların işgücü piyasasına katılımları, etkileri ve sonuçlarına ilişkin mevcut durumu ortaya koymaktır. Ayrıca Suriyeli kadınların çalışma hayatına ilişkin güvenilir ve güncel bilgileri içeren çalışmaların artması, kadınların ekonomik hayata katkıları ile uyumlarının anlaşılması açısından bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Göç ve Çeşitleri

İnsanların çeşitli nedenlerle buldukları bölgeden başka bir bölgeye gitmeleri anlamına gelen göç, insanlık tarihiyle birlikte anılan dinamik ve süreklilik arz eden bir olgudur. Göç Terimleri Sözlüğünde “bireylerin ya da grupların uluslararası sınırı geçerek veya devlet içinde yer değiştirme hareketi” göç olarak tanımlanmaktadır (International Organization for Migration (IOM), 2009). Göç ile ilgili yapılan pek çok tanımın ortak noktasını “nüfus hareketliliği” ve “yerleşim yeri değişikliği” oluştursa da göç, yer değişikliğinin ötesinde toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını da etkileyen önemli bir süreci ifade etmektedir.

Dinamik, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip nüfus hareketlerini açıklamaya yönelik bu hareketlerin niteliğine, sebeplerine, yönüne ve yasallığına göre birçok sınıflandırma mevcuttur. Bu çalışmada göçün çeşitli tanımlarına ve sınıflandırmalarına girilmeden uluslararası zorunlu göç bağlamında Suriyelilerin göçüne yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Göç, nüfus hareketlerinin yönüne göre yapılan sınıflandırmada dış göç, “birey, aile ve toplulukların geçici veya kalıcı olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” ifade edilmektedir (International Organization for Migration (IOM), 2009, s. 27, 59). Dış göçte ülke sınırının yabancılar tarafından aşılması söz konusu olduğundan göç politikaları, göç alan ülkelerde çoğu kez hem güvenlik politikaları hem de diğer ulusal politikalar ile birlikte değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Nüfus Şubesi'nin (UNDESA) 2020 yılı verilerine göre, uluslararası göçe 280 milyon kişi katılmıştır. Kendi ülkelerinden çeşitli sebepler ayrılarak uluslararası göç sürecinde yer alan bu kişiler dünya nüfusunun ise %3,6'sı oluşturmaktadır (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2020).

Nüfus hareketleri, göç alanındaki mevzuatlarda belirtilen yasal koşullara uygunluğuna göre düzenli ve düzensiz göç olarak tanımlanmaktadır. Düzenli göç, bir ülkenin belirlemiş olduğu yasal kanallarla gerçekleştirilen nüfus hareketlerini içermektedir. Bu göç türünün yasal çerçevesi ikamet ve çalışma izinleri aracılığıyla belirlenmektedir (Kalaylıoğlu, 2014, ss. 33-36).

Düzensiz göç ise, bir ülkede belirlenmiş olan göç mevzuatına aykırı olarak gerçekleşen ve ülkelerin kontrol altına almaya çalıştıkları nüfus hareketlerini ifade etmektedir (International Organization for Migration (IOM), 2009). Literatürde göç çeşitleri ile ilgili yapılan en yaygın ayrımlardan biri de isteğe bağlı ve zorunlu göç kavramlarıdır. Birey ve ailelerin ekonomik ya da sosyal koşullarını iyileştirmek amacıyla herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın bireysel iradelerinin sonucu olarak gerçekleştirdikleri göç isteğe bağlı göç olarak tanımlanmaktadır. Bunun

yanı sıra zorunlu göç, bireysel ve toplumsal sonuçları itibarıyla göç türleri içerisinde kavramsal olarak en çok araştırma konusu olan göç türünü ifade etmektedir. Doğal afetler, kıtlık, salgın hastalıklar, savaşlar gibi zorlu yaşam koşulları ile diğer ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle topluca yer değiştirmesi anlamına gelen zorunlu göç, mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş insanları içermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) verilerine göre 2019 yılı sonu itibarıyla dünyada 79,5 milyon zorla yerinden edilmiştir. Bu nüfusun 26 milyonunu mülteciler, 45,7 milyonunu kendi ülkeleri içerisinde yerinden edilen insanları ve 4,2 milyonunu sığınmacılar oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 2021).

1.2. Göçün Nedenleri

Nüfus hareketliliğine neden olan faktörler, göç olgusu içerisinde tanımlanan en önemli değişkenlerden biridir. Tarih boyunca göçü meydana getiren faktörleri açıklamaya yönelik çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Literatürde en çok kullanılan göç kuramları; itici-çekici faktörler kuramı, ilişkiler ağı kuramı, neo-klasik kuram ve dünya sistemleri kuramlarıdır.

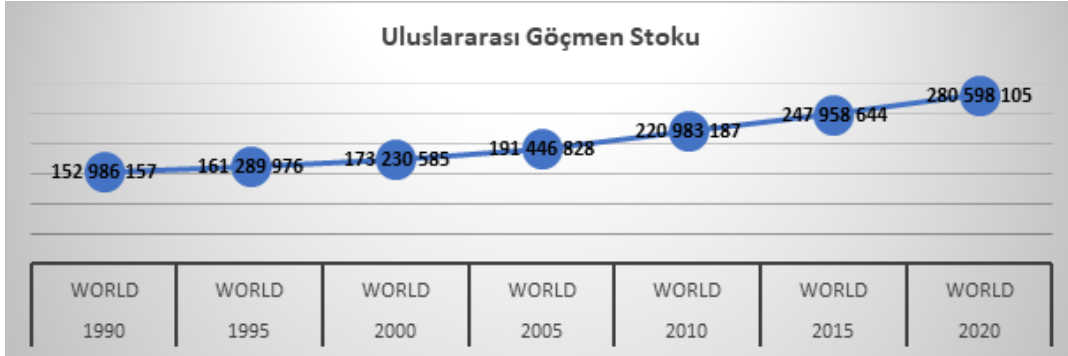
İtici ve çekici faktörler kuramı, kişilerin yoğun nüfuslu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere ve iktisadi koşulların gelişmemiş olduğu yerlerden, gelişmiş olan yerlere yönelik nüfus hareketlerini vurgular (İçduygu, Erder, & Gençkaya, 2014, s. 36). İlişkiler ağı kuramı ise, kişilerin göç etme eğilimlerinde ekonomik nedenlerden ziyade göç edilen ülkedeki kişiler arasındaki ortak köken, soydaşlık, akrabalık, dostluk bağlarının etkili olduğunu göstermiştir (International Organization For Migration, 2003, s. 14). Neo-klasik kuramda göçün temel nedeni, bölgeler arasındaki emek arz ve talebindeki farklılıktır. Ücretlerdeki farklılık düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere göç edilmesine yol açmaktadır (Abadan Unat, 2002, s. 6). Son olarak dünya sistemleri kuramı uluslararası nüfus hareketlerini, küreselleşmenin ve dünya ekonomilerine entegre olmanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu kuramda nüfus hareketleri küresel düzende işgücü arz ve talebini dengeleyen bir mekanizma olarak yerini almaktadır (IOM, 2003, s. 13). Bahsi geçen kuramlardan yola çıkarak göçü ortaya çıkaran nedenleri; “ülkeler arasındaki yaşam koşullarının farklılığı (ekonomik faktörler), gelişmiş ülkelerdeki düşük doğum oranlarının işgücüne gereksinim duyması ve az gelişmiş ülkelerdeki yüksek doğum oranlarının ortaya çıkardığı yüksek işsizlik (demografik faktörler), uluslararası ağlar, az gelişmiş ülkelerdeki kamu hizmetlerinin yetersizliği, savaş, çatışma ve doğal afetler” şeklinde sıralayabiliriz (Laczko & Anich, 2013, s. 33).

2. Uluslararası Göç Profilleri

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanan Uluslararası Göç raporuna göre uluslararası göç eğilimde artış görülmektedir. Buna göre 2000-2010 yılları arasında uluslararası göçmen stoku 48 milyon kişi artarken, 2010-2020 yılları arasında 60 milyon artış göstererek 2020 yılında 280 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir (Şekil

1). Bu durum 7,8 milyarlık dünya nüfusunun %3,6'sının menşei ülkelerinin dışında başka ülkelerde yaşadığını göstermektedir.

Şekil 1: Yıllar İtibarıyla Uluslararası Göçmen Stoku

Kaynak: UNDESA, 2020 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2020 yılında gerçekleşen 280 milyon uluslararası göçmen sayısı Bileşmiş Milletlerin 2050 yılı için tahmin ettiği 230 milyon göçmen sayısını aşmış durumdadır (IOM, 2019, s. 2). Bu veriler uluslararası göçün boyutunu ve hızını kesin olarak ölçmenin mümkün olmadığını gösterdiği gibi, ulaşım, iletişim olanaklarının artması, teknolojinin gelişmesi ve küresel sistemlere entegre olmakla birlikte göç eğilimlerinin hızlandığını göstermektedir.

Uluslararası göçün büyük bir çoğunluğu, iş olanakları, aile birleşimi ve eğitim gibi çekici faktörler dolayısıyla göç edenlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra menşei ülkelerindeki savaş, çatışma ortamı ya da diğer felaketler dolayısıyla zorunlu olarak göç etmek durumunda kalan sığınmacı, mülteci ve ülke içerisinde zorla yerinden edilen kişiler de bulunmaktadır. BM verilerine göre uluslararası göçmen stoku içerisinde bulunan göçmenlerin 26,3 milyonu mülteciler, 4,2 milyonu ise sığınmacılardan oluşmaktadır. Zorunlu olarak göç eden bu nüfusun %39 gibi büyük bir çoğunluğuna Türkiye, Kolombiya, Pakistan, Uganda ve Almanya ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye 3,6 milyon kişiye ev sahipliği yaparak birinci sırada yer almaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2021).

Uluslararası göçü, menşei ülke ve varış ülkeleri açısından değerlendirdiğimizde göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun istihdam olanakları, ekonomik fırsatları, sosyal ve kültürel yaşam koşulları gelişmiş olan yüksek gelirli ülkeleri tercih ettiği görülmektedir.

2020 yılında uluslararası göçmenlerin %65'i (181,8 milyon) yüksek gelirli ülkelerde yaşamayı tercih ederken,

%31'i orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Orta gelirli ülkede yaşayan göçmenlerin 57,3 milyonunun ise, yüksek orta gelirli ülkeleri tercih etmektedir. Bu yönüyle göçmenlerin varış ülkesi olarak tercih ettikleri ilk ülke Amerika Birleşik Devletleri olup ülkedeki yabancı uyruklu sayısı 1970 yılında 12 milyon iken 2019 yılı itibarıyla bu sayı 51 milyona çıkmıştır. Göçmenlerin varış ülkesi olarak en çok tercih ettikleri ikinci ülke ise Almanya'dır. Ülkedeki göçmen sayısı 2000 yılında 8,9 milyon iken 2019 yılında 13,1 milyona ulaşmıştır (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2020).

Göç sürecine katılanların menşei ülkeleri açısından değerlendirildiğinde, ilk sırada 17,5 milyon kişi ile Hindistan yer almaktadır. Hindistanı, Meksika (11,8 milyon kişi) ve Çin (10,7 milyon kişi) izlemektedir (IOM, 2019, s. 26). Bu durum göçmenlerin hayatlarını idame ettirmek amacıyla menşei ülkelerine kıyasla daha iyi yaşam koşulları sunan ülkelere göç etmeyi seçtiklerini kanıtlamaktadır.

Uluslararası göçmenlerin demografik özellikleri değerlendirildiğinde göçmen nüfusun %52'si erkeklerden, %48'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Geçmişte kadınlar göç sürecine aile üyelerine bakmakla yükümlü bağımlı bireyler olarak katılırken, son yüzyılda eğitim veya çalışma amacıyla bağımsız olarak göç sürecine katılmaktadırlar. Bunun yanı sıra, BM verilerine göre ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma vb. zorlu yaşam koşulları dolayısıyla diğer ülkelere sığınan mülteci/sığınmacı nüfusun yaklaşık yarısını kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır (UNDESA, 2020, s. 25).

Uluslararası göçmen stokunda yer alan göçmen erkeklerin %80'i çalışma çağındadır. Göç eden erkek nüfus içerisinde çalışma çağındaki erkeklerin oranı 1990 yılında %77 iken, 2020 yılında bu oran %80'e yükselmiştir (UNDESA, 2020). Bu durum son yıllarda ülkeleri, demografik yapılarını ve işgücü piyasalarını göz önünde bulundurarak özellikle yüksek vasıflı göçmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki katkılarını arttırmaya yönelik göç politikaları oluşturmaya sevk etmiştir.

Benzer şekilde, göçmen kadınların %75'ini çalışma çağı olarak adlandıracağımız yaş grubundaki kadınlar temsil etmektedir. Kadınların göç etme eğilimleri 1990-2020 yılları itibarıyla %3'lük bir artış göstermiştir. Bu artış istatistiki olarak küçük bir artış değeri olarak değerlendirilse de nüfus bazında 1990 yılında 75 milyon olan kadın göçmen sayısı, 2020 yılında 135 milyona çıkmıştır (UNDESA, 2020).

Dünya genelinde kadın göçmenlerin sayısındaki artışın yanı sıra yıllar itibarıyla kadınların göç etme nedenleri de değişime uğramıştır. Geçmişte kadınlar çoğunlukla göç eden aile üyesine bağlı olarak ya da evlenme sebebiyle göç ederken, zamanla göç akımları içerisinde göç kararını veren ve yönlendiren bir birey olarak yer almaya

başlamıştır. Bu durum, göçmen kadınların menşei ülkeleri ve varış ülkeleri açısından birtakım sosyal değişimleri teşvik etmesine, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik alanlara önemli katkılarda bulunmasına neden olmuştur (UN Women, 2017). İsteğe bağlı gerçekleşen göçün yanı sıra, ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma veya zorlu yaşam koşulları sebebiyle göçmek zorunda kalanların yaklaşık %50'sini kadınlar oluşturmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), 2021). Zorunlu göçte yer alan bu nüfus, göç sürecinde fiziksel ve psikolojik travmalara maruz kalmaktadır. Bununla birlikte varış ülkelerinde ekonomik ve sosyal hayata eşit katılımında birtakım engellerle karşılaşmaktadır.

Kadın göçmenlerin toplum üzerindeki etkileri dikkate alındığında, ülkelerin göç çalışmalarında ve göç politikalarında kadın göçmenlerin deneyimlerine odaklanan çok disiplinli bir bakış açısı ile sosyo-ekonomik politikaların oluşturmaları gerekliliği her geçen gün artmaktadır.

2. 1. Uluslararası Göç Çalışmalarında Göçmen Kadınlar

Castles ve Miller (2008), küresel olarak gelişen yeni göç biçimlerinin şekillenmesinde etkili olan beş eğilimi tanımlarken özellikle “göçün hızlanması” ve “göçün kadınlaşması”nın önem kazanacağını belirtmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 12). Göç ile ilgili araştırmalarda cinsiyet farklılıkları 1960’lı yılların ortalarına kadar önemsenmemiş, göçün ana aktörü göçmen erkekler olarak tanımlanırken kadınlar ise daha edilgen bir konumda tutulmuştur. Göçün cinsiyet temelli ele alınması 1970’li yılların başına rastlansa da uluslararası bir platformda göç hareketine katılan kadınların erkekten bağımsız olarak ele alınması gerekliliği ilk kez Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansında (1975) ve Kadınların On yılı Üzerine Dünya Konferansında (1980) dile getirilmiştir (Şeker & Uçan, 2016, s. 205). 1984 yılında Morokvasic’in “Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadınlardır” makalesi, göç çalışmalarına cinsiyet temelli bir yaklaşım getirilmesinde önemli bir adım olmuştur (Morokvasic, 2014, s. 355). Göç alanında kadının görünür kılınması ve göç çalışmalarına cinsiyet temelli bir yaklaşımın getirilmesi, klasik göç kuramlarının dönüşümünü sağlayan önemli bir dinamik olmuştur. Klasik göç kuramlarında, bireylerin rasyonel bireyler oldukları ve menşei ülkeleri ile varış ülkeleri arasında fayda-maliyet analizi yapabildikleri varsayılmıştır. Kadınların göç sürecinin aktif bireyleri olarak görülmesi, göç kararının verilmesi ve gerçekleştirilmesinde etkili olan faktörleri bireysel ve rasyonel olmaktan çıkartıp, tartışmaları hane odaklı analizlere yönlendirmiştir (Dedeoğlu & Gökmen, 2020, ss. 20-25). Hane temelli bir yaklaşımla göç süreci, hane halkının davranış ve beklentilerine göre ele alınan kolektif ve çok boyutlu bir süreç olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Hane halkının davranış ve beklentileri, toplumsal yapı ile değerlerin tesis edilmesinde veya yeniden şekillenmesinde önemlidir. Bu yönüyle göçmen kadınlar göç ettikleri ülkede bu toplumsal yapı ve değerlerin şekillenmesinde kilit bir role sahiptir. Özellikle kadınlar annelik rolleri gereği çocuklarının bakımını üstlenirken aynı

zamanda onların sosyalleşme sürecine de katkıda bulunarak kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır (Şeker & Uçan, 2016, s. 207). Göçmen kadınlar ait oldukları toplumun hem etnik kültürünün hem de milli değerlerinin en önemli taşıyıcılarıdır. Bu sebeple, buldukları bölgeye, ait oldukları sosyal yapıları da taşıdıkları gerekçesiyle göçmen kadınlar uzun yıllar boyunca göç ettikleri ülkelerde sosyal uyumu zorlaştıran bireyler olarak değerlendirilmişlerdir (Şeker & Uçan, 2016, s. 205). Oysaki göçle birlikte kadının geleneksel rolleri varış ülkesinin koşullarına bağlı olarak değişime uğramış, özellikle erkekler için istihdamın mümkün olmadığı ya da yeterli olmadığı durumlarda kadın haneyi destekleyici bir rol üstlenerek çalışma hayatına girmeye başlamıştır. Böylece toplumsal hayata daha aktif katılan göçmen kadınlar sosyal uyum ve ilişkiler için önemli olan dil, mesleki deneyimleriyle kolaylaştırıcı ve destekleyici aktörler haline gelmiştir.

2.2. Göçmen Kadınlar Ve İşgücü Piyasası

Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 2017 yılı raporunda, dünya üzerinde yaklaşık 164 milyon göçmen işçi bulunmaktadır. Çalışma çağındaki olan (15-64 yaş) küresel nüfus içerisinde göçmen işçilerin oranı yaklaşık %70 olup varış ülkeleri açısından bu nüfus önemli bir işgücünü temsil etmektedir. Verileri cinsiyet bazlı değerlendirdiğimizde, göçmen işçilerin %58,5'i (96 milyon) erkeklerden, %41,5'i kadınlardan (68 milyon) oluşmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018).

ILO'nun 2017 verilerine göre, cinsiyet bazlı göçmen işçilerin oranı 2013 yılı ile kıyaslandığında göçmen erkek işçilerin oranında artış görülürken, göçmen kadın işçilerin oranında azalma görülmektedir. Bu durum, uluslararası göçte katılan çalışma çağındaki erkek nüfusun daha fazla olmasıyla ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra kadın göçmenlerin göçte istihdam dışı (evlilik, aile birleşimi, eğitim vb.) gerekçelerle katılması, varış ülkelerinde işgücüne katılımda cinsiyet temelli birtakım engellerle karşılaşılması, varış ülkelerindeki yasal sınırlılıklar ile göçmen kadınların çoğunlukla çalıştıkları sektörlerin kayıt dışı çalıştırılmaya uygun olmasıyla açıklanmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018).

Kadın göçmenleri, göç ettikleri ülkelere göre değerlendirdiğimizde, daha önce uluslararası göçmenlerin göç eğilimlerine benzer şekilde, göçmen kadın işçilerin %69,7'sinin yüksek gelirli ülkeleri tercih etmektedir. Bu nüfus içerisindeki 25-64 yaş grubu yetişkin göçmen kadın işçiler, tüm gelir düzeyindeki ülkelerde en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu bulgular, yetişkin kadın göçmen nüfusunun istihdam olanakları sebebiyle düşük gelirli ülkeler yerine yüksek gelirli ülkeleri tercih ettiğini göstermektedir. Buna karşılık, daha genç yaş grubunu temsil eden 15-24 yaş arası kadın göçmen işçiler ile 65 yaş üstü kadın göçmen işçilerin ise daha çok düşük gelirli ülkelerde yoğunlaşmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018, s. 14).

Bölgeler bazında kadın göçmen işçilerin, işgücüne katılım oranları ¹, üç bölge (Sahra altı Afrika, Latin Amerika, Güney Asya) hariç, göçmen olmayan nüfusa kıyasla daha yüksektir. Kadın göçmen işçilerin, göçmen olmayan nüfusa kıyasla işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Orta ve Batı Asya; Kuzey, Güney ve Batı Avrupa ile Doğu Avrupa ülkeleridir. İşgücüne katılım düzeylerinde kadın göçmen işçilerin göçmen olmayan nüfusla arasındaki en fazla fark (%32,1) Arap ülkelerinde görülmektedir. Bu durum göçün genellikle istihdam amaçlı yapılması, göçmen nüfusun göç edilen ülke vatandaşlarının daha az tercih ettiği sektörlerle yönelmesi veya işverenler açısından ucuz işgücü olarak görülmesi ile açıklanmaktadır (International Labour Organization (ILO), 2018, ss.18-19).

Kadın göçmen işçiler, işgücü piyasasında genel olarak geleneksel rolleriyle bağlantılı sektörlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar göç edilen ülkede çoğunlukla işgücü arzının az olduğu ve ülke vatandaşları tarafından az tercih edilen hizmet sektöründe yer almaktadır. Özellikle küreselleşme sürecinde nüfusun giderek yaşlanması, doğurganlık oranlarının azalması, kadının istihdam sürecinde daha fazla yer alması gibi faktörler birçok ülkede kamusal bakım hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni ihtiyaç alanı, ev ve bakım işleri, hemşirelik, yaşlı ve çocuk bakımı, temizlik ve diğer ev ile ilgili işlerde kadın göçmen işçilerin istihdamı ile karşılanmaya başlanmıştır (UN Women, 2017). Bu alanda ucuz işgücü olarak değerlendirilen kadın göçmenler, ev içi bakım işlerinin kayıt dışılığa müsait bir sektör olması dolayısıyla birtakım risklerle karşı karşıya gelmektedir. Özellikle ev içi hizmetler düzensiz göçmen kadınlar açısından sınır dışı edilme riskini azaltan bir sığınak görevi görmektedir. Ev içi bakım hizmetlerinin yanı sıra göçmen kadın işçilerin istihdam edildiği diğer alanlar temizlik, otel, yiyecek-içecek işleri, eğlence, tarım ve imalat sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra eğitim seviyelerinin ve niteliklerinin artmasına bağlı olarak göçmen kadınlar, sosyal güvencesi olan daha nitelikli işlerde istihdam edilmektedir. İster düşük nitelikli isterse yüksek nitelikli alanlarda çalışanlar göçmen kadınların sosyal ve ekonomik açıdan menşei ve varış ülkelerine önemli katkıları bulunmaktadır. Kalifiye işgücü olarak istihdam sürecine katılan kadınlar, menşei ülkelerinin bilgi, yetenek, teknoloji ve uygulama pratiklerini göç edilen ülkeye taşımaktadır (UN Women, 2017). Ayrıca elde ettikleri ücretleri, menşei ülkelerindeki ailelerine transfer ederek aile üyelerinin birlikteliğine katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle bir sosyal koruma işlevi görmektedir. Ülkelerine döviz girişi sağlayarak ekonomik bir katma değer yaratmaktadır. Bunun yanı sıra belirli süreli olarak göç sürecine katılan göçmen kadınlar ülkelerine döndüklerinde varış ülkelerinde edindikleri yaşam deneyimlerini kendi ülkelerine taşıyarak sosyal kalkınmaya destek olmaktadır. Varış ülkeleri açısından ise, istihdam açığının olduğu sektörlerde yer alarak ekonomik dinamiklerin korunmasını ve üretimin devamlılığını

---

¹ İş gücüne katılım oranı, istihdam edilen ve iş arayan nüfusun çalışma çağındaki nüfus içerisindeki oranını ifade etmektedir. Bknz: <https://www.tuik.gov.tr/media/microdata/pdf/isgucu.pdf>

sağlamaktadır. Yerel işgücüne katkı sağlamalarının yanı sıra göçmen kadın işçilerin vergi ve sosyal katkı payları ile varış ülkelerine finansal katkıları da bulunmaktadır. Ekonomik ve finansal katkılarının dışında nitelikli kadın göçmen işçiler maliyetsiz olarak varış ülkelerine bilgi ve yeteneklerini transfer ederek ülkenin sosyal gelişmişliğine fayda sağlamaktadır. Örneğin, Filipinler'den gerçekleşen hemşire göçü, birçok varış ülkelerindeki tıp alanına önemli uzmanlık bilgisi sağlamıştır (UN Women, 2017).

Kadın göçmenler açısından göçün bireysel faydaları da bulunmaktadır. Göç sürecinin varış ülkelerinde, kadınların çoğunlukla çalışma hayatında olmasını gerekli kılmaya bağlı olarak kadınlar geleneksel rollerinden sıyrılarak sosyal hayatta daha çok var olmaya başlamaktadır. Bu süreç kadınların dil, meslek, iletişim vb. pek çok alanda kişisel gelişimlerine destek olarak, aile veya toplum içerisinde karar alma süreçlerinde aktif rol oynamasını sağlamaktadır. Göçün kadın göçmenler açısından toplumsal ve bireysel faydalarının anlaşılması, varış ülkesinde kadın göçmenlere sağlanan yasal, ekonomik ve sosyal olanaklar ile doğru orantılıdır. Bu nedenle ülkelerin göç politikalarını oluştururken göçmenlere yönelik, ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde eşit, adil, yenilikçi fırsat ve olanaklar sunan düzenlemelere öncelik vermeleri gerekmektedir.

3. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar

Suriye'de yaşanan olaylar milyonlarca kişinin zorunlu olarak ülke içinde yer değiştirmesine ve başka ülkelere göç etmesine neden olmuştur. BM verilerine göre, 2011 yılından itibaren Suriye içinde 6,6 milyon insan yerinden edilmiştir. Dünya üzerinden zorla yerinden edilen yaklaşık 80 milyon nüfus² içerisinde, bu rakam yerinden edilen en büyük nüfus grubunu temsil etmektedir (UNHCR, 2019, s. 20). Yerinden edilen bu nüfusun yaklaşık %83'ü (5,5 milyon kişi) Türkiye, Irak, Ürdün, Mısır ve Lübnan gibi komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) verilerine göre, Türkiye'ye sığınan 3,6 milyon Suriyeli'nin neredeyse tamamına yakını (%97) şehirlerde yaşamlarını idame ettirmektedir. Ülke içerisinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları illerin coğrafi dağılımına bakıldığında ilk sıralarda İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa illeri yer almaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2021). Göç eden nüfusun, İstanbul ile Gaziantep illerini istihdam ve yaşam olanaklarının diğer illere kıyasla daha fazla olması; Hatay ile Şanlıurfa illerini ise ilk giriş yapıp yeni bir düzen kurdukları ve kültürel açıdan bağlarının bulunduğu iller olması sebebiyle tercih ettikleri düşünülmektedir.

Suriyelilerin yaşadıkları illerin nüfusuna göre yoğunluklarını incelendiğinde ise, Kilis ili sayısal olarak diğer illere kıyasla daha az Suriyeliye ev sahipliği yapmasına rağmen Suriyeli yoğunluğu il nüfusunun %73,92'sini

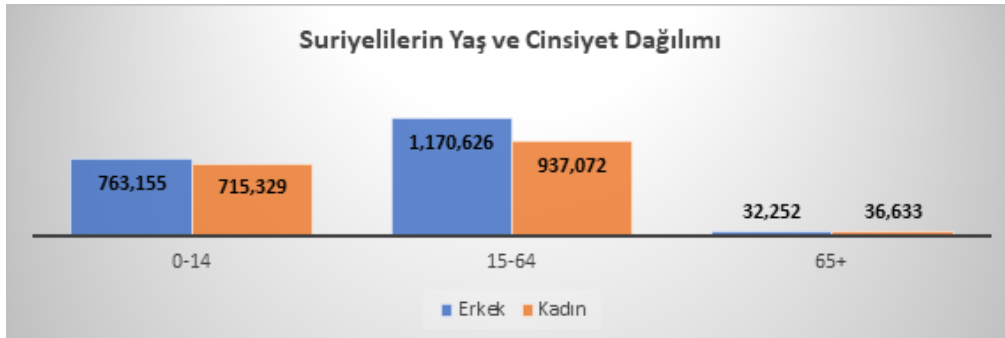
² Bu nüfusun 45,7 milyonu ülke içinde yerinden edilen kişilerden oluşmaktadır. Bknz: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

oluşturmaktadır. Buna karşılık, İstanbul ili sayısal olarak en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmasına rağmen Suriyeli nüfus yoğunluğu, il nüfusunun sadece %3,36'sını oluşturmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2021). Bu yönüyle değerlendirildiğinde İl bazlı Suriyeli sayısı niceliksel olarak az olsa da, o ilin nüfusuna göre oranlandığında yoğunluklarının fazla olması o il için Suriyelileri daha görünür yapmaktadır. Dolayısıyla bu nüfusun, buldukları ilin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşama etkilerinin bu kapsamda değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

3.1. Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Özellikleri

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımına göre nüfusun %54'ü erkeklerden, %46'sı kadınlardan oluşmaktadır. TÜİK 2018 yılı verilerine göre Türkiye yaş ortalaması 32 iken (TÜİK, 2018), geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin yaş ortalaması 22,5 olup Türkiye ortalamasının altındadır (Erdoğan, 2020). Bu durum, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin genç bir nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Çalışma çağına (15-65+) olan yaş grubu itibarıyla değerlendirildiğinde, nüfusun yarısından fazlasının (%58'si) çalışma çağına olan erkek ve kadınlar oluştuğu anlaşılmaktadır. Kadınların bu nüfus içindeki payları ise %44'dir. İşgücü piyasaları açısından aktif işgücünü oluşturan bu genç nüfusun katkılarının ekonomik ve finansal sisteme taşınması önemlidir.

Şekil 2: Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

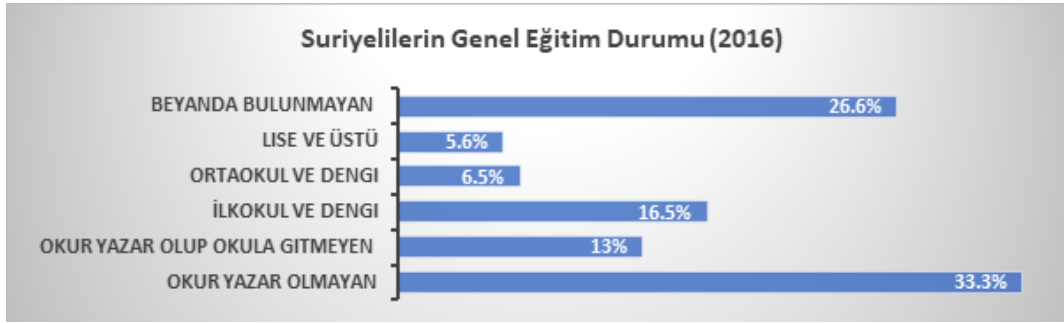

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli nüfusun eğitim seviyelerinin bilinmesi, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının sağlanmasında uygun politika araçlarının kullanılması yönüyle gereklidir. Aynı zamanda eğitim seviyesi, ekonomiye katkı, girişimcilik, çalışma biçimleri, kaynaklara erişim, sosyal hayatın çeşitlenmesi anlamında da belirleyici bir rol oynamaktadır (Erdoğan, 2020, s. 33). Suriyeli nüfusun eğitim durumlarına ilişkin bilgiler, Türkiye'ye ilk girdikleri döneme ait verilere dayanmaktadır. Bu kapsamda 2016 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan İhtiyaç analizi raporundaki verilere göre, nüfusun %33,3'nü okur yazar olmadığı, %16,5'nin ise

sadece ilkokul mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Lise ve üstü bir okul mezunu olanlar ise nüfusun küçük bir kısmını (%5,6) temsil etmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016).

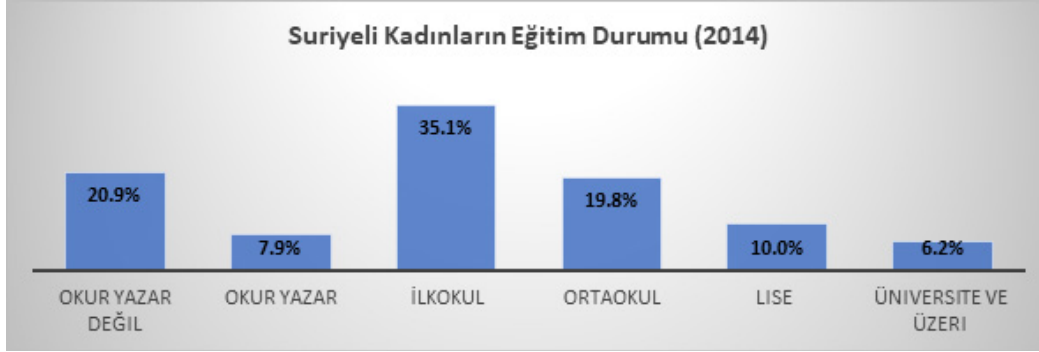
Şekil 3: Suriyelilerin Genel Eğitim Durumu (2016)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2016 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

2016 yılında elde edilen bu verilerin toplanması süreci, beyana dayalı alınan verilerin güvenilirliği, kayıt aşamasında yaşanan zorluklar vb. gibi riskler taşımaktadır. Ancak nüfusun genel eğitim seviyesine ilişkin sonraki yıllarda yapılan makro analizlerde de benzer sonuçların çıktığı görülmektedir. 2019 yılı Suriye Barometresi araştırmasında, Suriyelilerde hane halkının eğitim durumu %8,2 okuma-yazar olmayan, %16,7 ilkokul bitirmede, %31,7 ilkokul mezunu, %22 ortaokul mezunu, %11,4 lise ve dengi okul mezunu, %2,7 ön lisans, %7 lisans mezunu ve %0,3 ise yüksek lisans/doktora olarak belirlenmiştir (Erdoğan, 2020, s. 34).

Millî Eğitim Bakanlığın net okullaşma oranları değerlendirildiğinde, 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de okul öncesinde %71, ilkokulda %93, ortaöğretimde %85 ve yüksek öğretimde %43 okullaşma oranları bulunmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019-2020, s. 1). Suriyeli nüfusun eğitim seviyesi ile kıyaslandığında nüfusun genel olarak ortalama eğitim seviyesinin Türkiye ortalamasının altında olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra AFAD tarafından 2014 yılında yayınlanan “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar” araştırma raporunda Suriyeli nüfusun cinsiyet bazlı eğitim seviyeleri ve meslek durumlarına yer verilmiştir. Araştırma raporuna göre Suriyeli kadınlardan her 100 kadından yaklaşık 21’inin okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır (AFAD, 2014, s. 25). Suriyeli kadınların genel eğitim seviyelerine ilişkin bu veriler, kadınların toplumsal ve ekonomik hayattaki statülerini belirleyen/belirleyecek önemli bilgiler sunmaktadır.

Şekil 4: Suriyeli Kadınların Eğitim Durumu (2014)

Kaynak: AFAD verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Suriyeli kadınların genel eğitim seviyelerine ilişkin veriler, nüfusun hak ve yükümlülüklerinin bilincinde olma, çocukların okullaşması, kayıtlı iş gücü piyasasında yer alma, adil çalışma şartları ve ücretlendirme, toplumsal hayata uyum sağlama gibi pek çok alanda bilgiler sunmaktadır.

3.2. Çalışma Hayatı ve Suriyeli Kadınların Ekonomik Yaşama Katılımı

Geçici koruma statüsündeki yabancılara sağlanabilecek geçici korumayla ilgili tüm iş ve işlemler, usul ve esaslar ile bu yabancılara faydalanabilecekleri kamu hizmetlerinin çerçevesi 22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğiyle düzenlenmiştir. Yönetmelikte geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin iş piyasasına erişim hizmetlerine ilişkin genel düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak bu alandaki kapsamlı düzenlemeler 2016 tarihli 8375 sayılı “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile getirilmiştir. Yönetmelikle geçici koruma statüsündeki yabancıların çalıştırılmasına ilişkin usul ve esaslar, çalışma izni verilecek iller, istihdam kotası ve çalışma izin muafiyeti uygulanacak işlere ilişkin düzenlemeler yer almıştır.

Ülkemizde Suriyelilere verilen çalışma izinleri süreli çalışma izni kategorisinde değerlendirilmektedir. Buna göre, Suriyeliler geçici koruma statüsü devam ettiği sürece çalışma izninden faydalanabilecektir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016). Aynı yönetmelikte mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma statüsündeki yabancılar muafiyet kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durum nitelsiz işgücü açısından önemli bir istihdam alanını oluşturan tarım ve hayvancılık sektöründe kayıt dışı çalışma riskini beraberinde getirmektedir. Ancak yönetmeliğin çalışma hayatını koruyan ve kolaylaştıran bir yönünün olduğunu da söyleyebiliriz. Nitekim yönetmelikte çalışma izni başvurularının e-devlet üzerinden işverenlerce yapılması çalışanlar için önemli bir kolaylıktır. Benzer şekilde, yönetmelikte istihdam kotasının

olması, çalışma iznine başvurulmuş işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçmemesi şartı ve çalışma izni verilecek illerin belirli olması çalışma hayatının talep ve ihtiyaçlarına uygun olarak hareket etmeyi amaçlayan koruyucu düzenlemelerdir.

Suriyelilerin çalışma hayatına katılımı, yerel halk tarafından talep edilmeyen işler için ikame bir işgücü oluşturarak ekonomiye ciddi anlamda bir işgücü girdisi, istihdam ve ihracat artışı sağlamıştır. Buna karşılık, ev kiralalarının, mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış dolayısıyla enflasyonda tetiklenme olmuştur. Ayrıca sanayide, tarımda, imalat sektörlerinde kayıt dışı ucuz işçilik olarak istihdam edilmeleri orta vadede iş güvenliği ve çalışma barışının ve uzun vadede iş piyasasındaki dengelerin bozulması, işsizlik, vergi kaybı vb. tehlikeleri de beraberinde getirmiştir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK], 2015, ss. 55-56).

Bununla birlikte Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin çalışma hayatına ilişkin düzenlemeleri içeren “Geçici Koruma Yönetmeliği”nde ve “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”de cinsiyete duyarlı özel düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu durum, Suriyeli kadınların işgücü piyasalarına giriş, iş sağlığı ve güvenliği, adil ücret politikası, insani çalışma saatleri ve şartları gibi geniş bir yelpazede mağduriyetlerin yaşanmasına zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla öncelikle Suriyeli kadınların iş gücü piyasalarına katılımında yaşadıkları yasal zorlukların giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada ilgili mevzuatların cinsiyete duyarlı bir bakış açısı ile düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımına ilişkin, istatistikler değerlendirildiğinde 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de çalışma izni verilen 63.789 geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelinin yalnızca %6,8’ini Suriyeli kadınlar oluşturmaktadır. (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2020). Benzer şekilde, ILO tarafından yapılan “Hane Halkı İşgücü Anketi”³ne göre 15-65 yaş aralığındaki Suriyeli kadınların sadece %11,2’si çalışmaktadır. Bu durum hanenin geçiminden erkeklerin sorumlu olması ve kadının ev içinde çalışması anlayışına dayanan geleneksel ve kültürel bir olgunun yanı sıra, işgücü piyasasının çalışma koşullarının kadınları zorunlu olarak bu sürecin dışında bırakması ile açıklanmaktadır. Özellikle kayıt dışı çalışmayla ucuz işgücü olarak nitelendirilen Suriyeliler açısından fazla çalışma saatleri ve düşük ücretlendirme eğilimleri Suriyeli kadınları uzun vadede bu sürecin dışına itmektir (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 7,8).

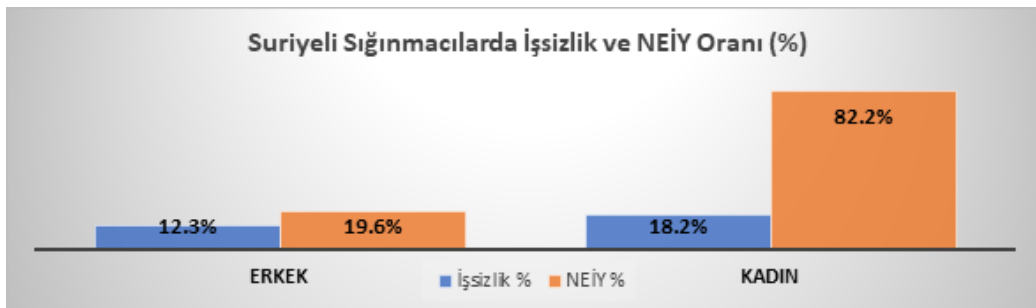
AFAD ile Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) iş birliğinde, Suriyeli sığınmacı kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımına ilişkin analizleri içeren diğer araştırma raporuna göre, Suriyeli kadınların çalışma hayatına

³ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nde (ADNKS) kayıtlı ailelerin bir istisnası olarak aileleri yerine adresleri hedefleyen ve bu şekilde görüşmecilerin belirli koşullar altındaki Suriyeli aileleri bulmaya imkân tanıyan bir ankettir.

katılımlarının sınırlı düzeyde kalması Suriye'deki sosyo-kültürel yapı, kadınların çalışma deneyimi ve mesleki becerilerinin bulunmaması ile açıklanmaktadır (KADEM, 2018, s. 9). Aynı raporda araştırmaya katılan Suriyeli kadınların Türkiye'de çalıştıkları meslek gruplarına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Buna göre araştırmaya katılan kadınların %90,6'sı çalışmıyor iken, %3'ü tekstil, %2'si ev yardımcılığı, %1,3'ü eğitim, %0,7'si ise yeme ve içme sektöründe çalışmaktadır. Bu rapordan anlaşılacağı üzere, Suriyeli kadınların büyük bir çoğunluğunu çalışmamaktadır. Çalışan Suriyeli kadınlar ise cinsiyet rollerine uygun işlerde yer almaktadır. Suriyeli kadınların çalıştıkları sektörler, eğitim düzeyleriyle ilişkilendirildiğinde çalışan kadınlar, düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalışmaktadır. Bu durum bir taraftan yerel halk tarafından talep edilmeyen iş alanları açısından istihdam açığını kapatırken, diğer taraftan bu grubun çalışma şartları açısından birtakım mağduriyetler yaşamasına neden olmaktadır. Ayrıca düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalışma durumu Suriyeli kadınların sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarını ve bağımlılığını devam ettirmektedir. Bu gruplar genellikle kendi gelir gruplarına uygun mahallelerde yaşamakta ve bu süreç belli bölgelerde yoğunlaşmaya neden olmaktadır. Bu durum, güvenlik ve yaşam şartları açısından kadınları çeşitli risklere açık hale getirmekte ve toplumsal uyum sürecini de olumsuz etkilemektedir. (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 16).

ILO'nun "Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler" raporunda Suriyeli kadınlara ilişkin tespit edilen önemli bulgulardan birisi "Hane Halkı İşgücü Anketi"nde yer alan ve 15-65 yaş grubu için hesaplanan işsizlik oranı ile 15-24 yaş grubu için hesaplanan "ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede" (NEİY) oranıdır. NEİY oranı bir ülkedeki önemli ekonomik ve sosyal refah göstergelerini doğrudan etkileyen bir orandır. Suriyeli kadınların işsizlik oranları daha öncede belirttiğimiz sebeplere dayanmakla birlikte NEİY oranı %82,2'dir. Bu oran, Türk kadınlarındaki NEİY oranı ile kıyaslandığında (%30,7) yüksek bir oranı temsil etmektedir.

Şekil 5: Suriyeli Sığınmacılarda İşsizlik ve NEİY Oranı (%)

Kaynak: Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler, ILO, 2020

Suriyeli kadınlar için gerçekleşen bu oran, en yüksek NEİY oranlarına sahip iki ülke olan Hindistan (%46,6; 2012) ve Bangladeş (%43,6; 2016) gibi ülkelerin oranlarını neredeyse ikiye katlayarak dünyadaki en yüksek kadın NEİY oranlarından birini oluşturmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 9). Bu durum, 15-24 yaş aralığında yer alan ve aktif işgücünü temsil eden bu nüfusun ekonomik ve sosyal hayata etkilerinin politika yapıcıları tarafından ele alınması gereken bir husus olduğunu göstermektedir. Aktif işgücü içinde yer alan ve işgücü piyasalarının önemli dinamiklerini oluşturan, ekonomik katma değer yaratan, eğitim ve öğrenim sürecinin asıl aktörü olan bu grubun eğitim veya çalışma hayatının dışında olması ekonomik ve sosyal açıdan bir risk oluşturmaktadır.

Suriyeli kadınları iş gücü piyasasının dışında bırakan bir diğer itici faktör, kayıt dışı çalışmaya bağlı olarak ortalama çalışma saatlerinin uzun olmasıdır. Suriyelilerin haftalık ortalama çalışma süresi 52,3 saattir. Bu haliyle, Suriyeliler kayıtlı ve kayıt dışı çalışan yerel halktan sırasıyla beş ve dört saat daha fazla çalışmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 19). Bu durum, Suriyeli kadınların işgücü piyasasında, çalışma şartları, ücret ve çalışma saatleri açısından cinsiyet dayalı birtakım zorluklarla karşılaşmalarının sebebi oluşturmaktadır. Çalışma yaşamına girişte ve sürekliliğinin sağlanmasında karşılaşılan bu güçlükler, Suriyeli kadınların istihdam oranlarını düşürmektedir.

Göç Araştırmaları Derneği'nin 2020 yılı Suriyeli kadınların çalışma deneyimlerine odaklanan bir diğer rapora göre, kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkararak ev dışı bir işte çalışmasının kendi toplumları açısından olumlu değerlendirilmediğini ancak yaşam şartları ve geçim zorlukları sebebiyle mecburiyetten çalıştıklarını ifade etmektedir (Göç Araştırmaları Derneği [GAR], 2020, s. 18). Suriyeli kadınların geçim zorluğu yaşamaları dolayısıyla ortaya çıkan bu mecburiyetleri, işgücü piyasasında da düşük ücretle çalışabilme mecburiyetini birlikte getirmektedir. Bununla birlikte Suriyeli çalışanlar arasında düşük çalışma ücretleri ve ücret adaletsizliği cinsiyet bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İşgücü piyasasında yer alan Suriyeli kadınların ortalama aylık çalışma ücretleri 1.083 iken, erkelerin ise 1.337'dir. Yani Suriyeli kadınların ortalama aylık çalışma ücretleri erkeklere kıyasla %80 daha azdır (ILO, 2020). Kadın ve erkekler arasında görülen bu ücret adaletsizliği, çalışma saatlerinin uzun olmasında olduğu gibi kadınları işgücü piyasalarından dışlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Çalışma saatlerinin uzunluğu, cinsiyete bağlı ücret adaletsizliği ve çalışma şartlarının zorlayıcı olmasının yanı sıra, Suriyeli kadınlar işgücü piyasasına girme konusunda yasal zorluklarla da karşılaşmaktadır. KADEM Sığınmacı Kadınlar Merkezi'nin raporunda araştırmaya katılan kadınlara göre çalışma hayatına ilişkin karşılaşılan hukuksal zorluklar; %58,1 oranla çalışma izni ve %23,4 oranla çalışma hayatına ilişkin bilgi eksikliği olarak ifade edilmektedir (KADEM, 2018). Bu durum çalışma izniyle ilgili koşulların tekrar gözden geçirilmesi ve çalışma

hayatındaki hak ve yükümlülükleri ile ilgili daha çok bilginin kadınlara doğru bir şekilde ulaşmasının gerekliliğini göstermektedir. Zira sığınmacı kadınlara çalışma hayatı ile ilgili ulaşmayan her bilgi toplumsal ve geleneksel savlarla doldurulmakta ve bu durum kadınların işgücü piyasasına girmesi konusunda caydırıcı olmaktadır. Suriyeli kadınlar işgücü piyasasına katılımda çeşitli zorluklarla karşılaşmakla birlikte çalışmanın kadınların yaşamında olumlu etkilerinin bulunduğu bilinmektedir. Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımı, haneye ekonomik yönden destek olmaları ve sosyal hayatın içinde daha aktif rol almaları hane içi ve toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Yapılan araştırmalara göre, çalışma yaşamının Suriyeli kadınların psikolojik ve sosyal dayanıklılığını artırdığı görülmektedir (Göç Araştırmaları Derneği [GAR], 2020, s. 49). Çalışma yaşamıyla birlikte, Suriyeli kadınlar gerek hane içinde gerekse kendi hayatları üzerinde karar verici konuma gelmektedir. Bunun yanı sıra, yeni sosyal ilişkiler kurarak toplumsal uyumun sağlanmasında destekleyici bir rol üstlenmektedir. Kurulan yeni sosyal ilişkiler, Suriyeli kadınların stres ve depresyon gibi olumsuz duygularının azalmasını, psikolojik sağlıklarının korunmasına yardımcı olmaktadır. Suriyeli kadınların çalışma yaşamında yer almaları, onları ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden güçlendirmenin yanı sıra edinilen kazanımların çocuklara aktarılması ile gelecek kuşakların gelişimine katkı sağlamaktadır. Çalışma yaşamıyla birlikte sosyal hayatta daha çok yer alan Suriyeli kadınlar kurumsal ve yasal hizmetler hakkındaki bilgilere kolay erişebilmektedir. Suriyeli kadınların ihtiyaç duydukları hizmet alanlarında nereden ve nasıl faydalanacaklarını bilmeleri ise kadınların yaşamına koruyucu, destekleyici ve önleyici bir katkı sağlamaktadır.

Sonuç

Göç ve göçün etkilerine ilişkin tarih boyunca pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, göçün ana aktörünü erkekler olarak tanımlamış ve göçün bir diğer önemli aktörü olan kadınlar ise daha edilgen bir konumda tutulmuştur. Göçün cinsiyet temelli ele alınması çalışmaları ancak 20.yy. sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir. Göçe cinsiyet temelli bir yaklaşımın getirilmesi, göçe karar verilmesi ve gerçekleştirilmesinde etkili olan faktörler hane odaklı analizlere yönlendirmiştir. Kadınların göçte aktif bireyler olarak yer almaları menşei ülkeleri ve varış ülkeleri açısından ekonomik yaşama katılım durumları ile karşılaştıkları zorluklara ilişkin tartışmalara da yön vermiştir.

Bugün uluslararası göçe katılan göçmenlerin demografik özelliklerine bakıldığında göçmen nüfusun %48'i kadınlardan oluşmaktadır. Uluslararası göçmen stokunda yer alan göçmen kadınların %75'i çalışma çağındaki yaş grubunda yer almaktadır. Ancak uluslararası göçe katılan kadınların işgücüne katılım oranları erkek göçmenlere göre daha sınırlı düzeydedir. Bu durum, sadece uluslararası göç sürecine katılan çalışma çağındaki erkek nüfusun daha fazla olmasına bağlı olmayıp kadın göçmenleri istihdam dışına iten çeşitli faktörler açıklanmaktadır. Bu faktörlerden en belirgin olanı ise kadınların cinsiyet rollerine dayanan geleneksel ve kültürel örüntülerdir.

Varış ülkelerindeki yasal sınırlılıklar, göçmen kadınların çoğunlukla çalıştıkları sektörlerin kayıt dışı olması, iş piyasasındaki çalışma şartları, çalışma saatleri ve ücret adaletsizliği gibi unsurlar kadınları işgücü piyasasından dışlamaktadır. Kadın göçmenler açısından göç kararının verilmesi ve göçün gerçekleştirilmesi bile birtakım zorlukları içinde barındırmakta iken varış ülkesinde karşılaşılan bu engeller kadın göçmenleri daha kırılgan hale getirmektedir. Özellikle ülkelerinde yaşanan savaş, çatışma ya da şiddet dolayısıyla zorunlu göçte yer alan kadın göçmenler için karşılaşılan bu zorluklar yaşadıkları sosyal, ekonomik, psikolojik sorunları derinleştirmektedir.

Dünya genelinde göçmen kadınların ekonomik hayata katılımında yaşadıkları güçlükler Suriye'den Türkiye'ye göç eden Suriyeli kadınlar için de yaşanmaktadır. Araştırmalara göre, ülkede yaşayan Suriyeli kadınların profilleri değerlendirildiğinde, büyük bir kısmının çalışma çağında olduğu, eğitim düzeyinin düşük olduğu, çalışma ve meslek deneyimlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların çalışma hayatında yer almalarına ilişkin geleneksel ve kültürel arka planın da engelleyici bir unsur olduğu bilinmektedir. Ekonomik şartlar dolayısıyla çalışma hayatında bir şekilde yer alan Suriyeli kadınların, daha çok cinsiyet rollerine uygun faaliyet alanlarında yer almaktadır. Kültürel ve geleneksel örüntülerin yanı sıra Suriyeli kadınları çalışma yaşamının dışına iten bir diğer unsurun da çalışma saatleri ve şartları olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kayıt dışı çalışmanın bir sonucu olarak uzun çalışma saatlerinin ve ücret adaletsizliğinin kadınların iş gücü piyasalarında yer almasını engellediği görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışma hayatında yer alan Suriyeli kadınların daha çok düşük vasıflı işlerde ya da kayıt dışı çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, çalışma hayatında olmasına rağmen Suriyeli kadınların sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacını devam ettirmektedir. Ayrıca bu grubun genellikle kendi gelir gruplarına uygun mahallelerde yoğunlaşmasına neden olduğundan toplumsal uyum, güvenlik ve yaşam şartları açısından kadınları çeşitli risklere açık hale getirmektedir. Ayrıca yasal düzenlemelerin cinsiyete duyarlı olmaması ve kadınların çalışma hayatına katılımında yasalar hakkında bilgi eksiklerinin bulunması da bu alanda karşılaşılan zorluklardandır. Suriyeli kadınlar açısından dikkat çeken bir başka husus da "Hane İşgücü Anketi" sonuçlarına göre Suriyeli kadınlar için gerçekleşen NEİY oranıdır. NEİY oranı, 15-24 yaş aralığındaki aktif işgücünün ne istihdamda ne eğitimde ne de yetiştirmede olduğunu gösteren bu oran Suriyeli kadınlar için dünyadaki en yüksek kadın NEİY oranlarından (%82,2) birini oluşturmaktadır. Aktif işgücünün büyük çoğunluğunun ekonomik ve sosyal hayatın dışında olması sosyo-ekonomik politikaların gözden geçirilmesi ihtiyacını artırmaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020, s. 9). Suriyeli kadınların çalışma hayatına katılımında karşılaştıkları bu zorlukların hafifletilmesi ev önleyici tedbirlerin getirilmesi önemlidir. Suriyeli kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer almalarının ekonomik, finansal, sosyal ve bireysel katkıları değerlendirilmelidir. Öyle ki bu özellikle yerel halk tarafından talep edilmeyen işlerde istihdam açığını kapatarak iş gücü piyasasındaki dinamiklerin korunmasına yardımcı olacaktır. Kalifiye işgücü olarak istihdama katılan kadınlar ise bilgi ve yetenekleri ile ülkenin beşerî sermayesine katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte kadınlar geleneksel rollerinden sıyrılarak dil, meslek, iletişim vb. pek çok alanda

kişisel gelişimlerini artıracaktır. Suriyeli kadınların çalışma yaşamına aktif katılımlarının sağlanarak ekonomik ve sosyal katkılarının artırılması, bu nüfusa yönelik oluşturulacak yasal, ekonomik ve sosyal olanaklar ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda Suriyeli kadınların;

- Genel eğitim seviyesi, hak ve sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik yerel düzeyde kademeli çalışmaların yapılması,
- Çalışma yaşamına girişte zorluklardan biri olan cinsiyet rollerine dayanan geleneksel ve kültürel örüntüleri aşmaya yönelik erkekler başta olmak üzere muhtarlar, belediyeler ve diğer yerel otoriteler aracılığıyla bilgilendirme oturumlarının düzenlenmesi,
- Çalışma hayatına katılımını kolaylaştırmaya yönelik dil kurslarının yanı sıra iş hayatı, iş hayatına ilişkin temel kavramlar, işe girmede aracı kurumlar, iş başvurusu vb. konularda farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi,
- Çalışma yaşamına aktif katılımını sağlayacak yerel düzeyde sektörel ihtiyaçlara uygun meslek edindirme kurslarının oluşturulması,
- Girişimcilik ve finansal okuryazarlık eğitimleri ile kendi işlerini kurmaya özendirilmesi,
- Yeni açtıkları işletmelere belli bir süre vergi muafiyetinin sağlanması, finansal araçların kredi olanaklarını kolaylaştırılması ve belli bir süre kira desteğinin sağlanması,
- Ev içi üretimlerini pazarlayacak mecralar oluşturulması,
- İş hukuku, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin tamamlayıcı eğitimler ile işyeri uyumlarının güçlendirilmesi,
- Kayıt dışı çalıştırılmalarının önlenmesi ve kayıt dışı işlerin kayıt altına alınmasına yönelik sektör temsilcileri ve politika yapımcıları eş güdümlü çalışmaların yapılması,

Son olarak, politika yapımcılarının göç, ekonomik ve sosyal politika alanındaki uygulama ve düzenlemelerine cinsiyet temelli bir bakış açısı getirmeleri, Türkiye'deki sığınmacı nüfusun sadece geneline yönelik politikalardan ziyade nüfus içerisindeki farklılıklara ve ihtiyaçlara odaklanan özelleştirilmiş veri, politika ve program geliştirmelerinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

EXTENDED SUMMARY

A bulk of studies have been carried out on the field of migration throughout the history. Gender-based analysis of migration is based on the studies conducted in the 20th century. Until the 20th century, the place of women in migration was passive while over time women have been described as the most important actors of migration. This has driven migration trends to gender-based areas. Today, it is known that many women around the world are actively involved in international migration for the purposes of caring for family members and education. However, the demands of migrant women to participate in labour force in the countries where they emigrate for economic reasons or due to the forced conditions, are increasing day by day. However, there are some traditional, cultural and legal challenges to the participation of this population in the labor market based on the gender roles. Challenges in entering the labour market make these women, who have been involved in the migration process economically and psychologically, fragile. In this respect, gender-based handling of migration trends at the global level in terms of labor markets constitutes an important field of study.

Turkey hosts millions of Syrians of working age who have been forcibly displaced in the recent years. Although many studies have been conducted regarding the Syrian population in Turkey, research on the impact of Syrians on the economy and labor markets is limited. In this study, the aim is to understand the contribution of Syrian women to economic life and their adaptation, based on the current situation of Syrian women's participation in the labor market, its effects and consequences. In addition, the difficulties faced by the migrant women in the international migration process and labor markets and the participation of Syrian women in Turkey in economic life are discussed

Through additional examination of research reports, it was understood that Syrian women faced traditional-cultural barriers in entering the working life depending on their gender roles. Those participating in the labor market work in jobs that are compatible with their gender roles. In addition, unregistered work and the long working hours brought by this situation, unfair wages, education levels, and the lack of information about the working life are also defined as other factors that push women out of the labor market. Despite these difficulties, women's participation in the labor market contributes to their status in the household and the society, their economic, psychological resilience and social cohesion.

Recommendations based on the study are about the policies to include legal, economic and social opportunities to ensure the active participation of Syrian women in working life and to increase their economic and social contributions. In this context, it is recommended to increase the general education level of Syrian women, to carry out gradual studies at the local level to improve the awareness of their rights and responsibilities, to strengthen their workplace harmony with complementary trainings on the labor law, social security, occupational health and safety, to create channels to market their domestic production and to reduce their informal employment.

Kaynakça

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bigi Üniversitesi Yayını.
- AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Akis, Y. (2016). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. G. I. Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç*, 379-398, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anthias, F., & Cederberg, M. (2006). *State of the Art Theoretical Perspectives and Debates in the UK*. UK: Oxford Brookes University.
- Arslanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aziz, A. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (2021, Şubat). *Anasayfa*. UNHCR Türkiye: <https://www.unhcr.org/tr/> adresinden alındı
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. K. Biehl, & D. Danış içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç Araştırmaları*, 20-25, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2020). *Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M., & Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri*. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016, 15 1). (29594). T.C. Resmi Gazete.
- Göç Araştırmaları Derneği [GAR]. (2020). *Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR). Şubat 27, 2021 tarihinde <https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/05/mecburiyet-muzareke-degisim-suriyeli-kadinlarin-calisma-deneyimler-ve-toplumsal-cinsiyet-iliskileri-.pdf> adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM]. (2021, Şubat 21). İstatistikler. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#> adresinden alındı
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). *İstatistikler*. Geçici Koruma: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'de Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- International Labour Organization (ILO). (2020). *Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler*. Ankara: International Labour Organization. Şubat 26, 2021 tarihinde <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/--->

- ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf adresinden alındı
- International Labour Organization (ILO). (2018). *ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology*. Geneva: International Labour Organization. Şubat 19, 2021 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_652001.pdf adresinden alındı
- International Organization for Migration (IOM). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre, Cenevre. Şubat 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml18.pdf> adresinden alındı
- International Organization For Migration. (2003). *World Migration Report 2003: Managing Migration Challenges and Responses for People on the Move*. İsviçre: International Organization For Migration. Şubat 13, 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2003-managing-migration> adresinden alındı
- IOM. (2019). *World Migration Report 2020*. Switzerland: International Organization for Migration. Şubat 14, 2021 tarihinde <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020> adresinden alındı
- KADEM. (2018). *Sığınmacı Kadınlar Ekonomik ve Sosyal Uyum Profil Tarama Raporu*. Ankara: AFAD, KADEM. Şubat 26, 2021 tarihinde <https://kadem.org.tr/kadem-siginmaci-kadinlar-ekonomi%CC%87k-ve-sosyal-uyum-profi%CC%87l-tarama-raporu/> adresinden alındı
- Kalaylıoğlu, Y. A. (2014). Ankara'daki Düzenli İranlı Göçmenlerin Farklı Sermayeleri ve Düzenli Kalma Stratejileri. *Nüfus Bilimleri Dergisi*, 36, 33-36. Şubat 13, 2021 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/nb_dergi/nbd_cilt36.shtml adresinden alındı
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., & Sale, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe*. London: Routledge.
- Laczko, F., & Anich, R. (2013). *World Migration Report*. Geneva: International Organization for Migration. Eylül 3, 2017 tarihinde https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2013_en.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı . (2019-2020). *Örgün Eğitim İstatistikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı .
- Morokvasic, M. (2014). Gendering Migration. *Migration and Ethnic Themes*, 355-378. doi:10.11567/met.30.3.4
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(14), 200-214. Şubat 17, 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/301306537_GOC_SURECINDE_KADIN/link/58ca3de792851c4b5e6dded9/download adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2020). *İstatistikler*. Çalışma Hayatı İstatistikleri: <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> adresinden alındı
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2016). *Türkiye'deki Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik 2016-2018 Dönemini Kapsayan Birinci Aşama İhtiyaç Analizi*. Ankara.

- TÜİK. (2018). *İstatistikler*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (2021, Şubat 13). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: <https://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu [TİSK]. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri*. Ankara: TİSK.
- UN Women. (2017). *Women Migrant Workers' Contributions to Development*. New York. Şubat 17, 2021 tarihinde UN Women: <https://www.unwomen.org/en> adresinden alındı
- UNDESA. (2020). *International Migration 2020 (Highlights)*. Newyork. Şubat 14, 2021 tarihinde https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2020_international_migration_highlights.pdf adresinden alındı
- UNHCR. (2017b). *Syria Regional Refugee Response*. Kasım 2017 tarihinde UNHCR Syria: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224> adresinden alındı
- UNHCR. (2017c). *Publication, Syrian In Focus*. UNHCR: <http://www.unhcr.org/sy/syria-in-focus> adresinden alındı
- UNHCR. (2019). *Global Trends: Forced Displacement in 2019*. Şubat 20, 2021 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/10/Global-Trends-2019.pdf> adresinden alındı
- United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2020). *International Migration Data*. Şubat 2021 tarihinde Population Division: <https://www.un.org/development/desa/pd/> adresinden alındı
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR]. (2021, Şubat). *Refugee Data Finder*. United Nations High Commissioner for Refugees: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> adresinden alındı
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK]. (2013). (28615). T.C. Resmi Gazete. Şubat 21, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/#kanunlar> adresinden alındı